

УДК: 811.161.2' 373.45: 821.161.2-3

КВАНТИТАТИВНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ
ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПОПОВНЕННЯ
ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТІВ)

Кінець ХХ – початку ХХІ століття можна охарактеризувати бурхливими змінами в усіх сферах суспільного, державного й політичного життя, освіти й побуту. Разом із новими реаліями і поняттями в українську мову проникають і нові слова. У цей період значна кількість запозичень-новотворів уживається й закріплюється в лексичній системі мови. Запозичення оживляють мову, роблять її більш рухливою, відбивають живомовні процеси, різноманітять, піднімають на міжнародний рівень.

В умовах постійної і масової двомовності використання іншомовної лексики набуває доволі регулярного та закономірного характеру. Проблема нормалізації та адаптації слів іншомовного походження є надзвичайно актуальною для сучасних слов'янських мов і постійно викликає зацікавлення науковців. Подібна тема не є новою в українському мовознавстві. Відтак, запозичення чужомовних слів до лексичної системи української мови були предметом дослідження таких фахівців, як Л.Крисін, М.Брицин, В.Виноградов, Ю.Жлуктенко, Л.Баранникова, А.Бурячок, Б.Головін, Д.Лотте, І.Огієнко, С.Семчинський, І.Білодід, О.Муромцева, А.Марті, В.Акуленко тощо. Проблема запозичення присвячено чимало праць сучасних дослідників. Серед них праці О.Лисенка, Г.Сергєєвої, С.Рижикової, Л.Чурсіної, Д.Мазурик, О.Стишова, О.Тодора, В.Сімонок, де розглянуто процес запозичення слів як ефективний спосіб збагачення лексичного складу мови. Актуальність статті зумовлена потребою в комплексних дослідженнях численних новітніх запозичень, оскільки лексична система сучасної української мови перебуває під інтенсивним чужомовним впливом.

Метою нашого дослідження – є виявити природу лінгвальних причин уходження іншомовної лексики у твори сучасних українських

постмодерністських письменників; визначити тематичні групи запозичень відповідно до діапазону їх уживання; здійснити лексико-семантичний аналіз новітніх запозичень в українській постмодерністській прозі (на матеріалі творів Сергія Жадана «Біг Мак²», «Депеш Мод» та Любка Дереша «Трохи пітьми або на Краю світу» й «Культ»). Об'єкт дослідження – іншомовні запозичення у творах сучасних українських прозаїків. Мета роботи зумовлює вирішення таких завдань: 1) виявити склад нових слів і нових значень, запозичених з інших мов в українську; 2) визначити мовні та позамовні чинники поповнення мови творів С.Жадана та Л.Дереша словами іншомовного походження; 3) класифікувати відповідні запозичення на тематичні групи відповідно до сфер їх уживання.

Процес запозичення іншомовних слів зумовлений певними чинниками. Необхідно врахувати, що для кожної епохи або кожного періоду характерними є свої причини запозичень, які з часом змінюють одна одну. Але є й причини, характерні для всіх епох, а саме – екстралінгвальні та лінгвальні [9, с. 73]. Л.Архипенко [1] поділяє екстралінгвальні причини запозичень на п'ять основних груп: економічні, суспільно-політичні, культурні та культурно-побутові, наукові, соціально-психологічні. Н.Босак [2, с. 43], в свою чергу, класифікує причини запозичень на мовні (внутрішньолінгвістичні): внутрішньомовна потреба в називанні нової речі, нового уявлення і відсутність відповідного поняття в когнітивній базі мови-реципієнта; потреба розмежувати внутрішньо близькі, але, все ж таки, різні поняття для їх уточнення, пов'язане з полісемією українських слів; прагнення мовної економії, заміна кількох слів одним виразом, зміщення антонімії мовець / слухач на користь мовця; брак слів, позбавлених будь-яких конотацій, прагнення до новизни та свіжості, емоційності та експресивності на тлі стандарту; прагнення виразити позитивну чи негативну конотацію, яка відсутня в еквівалентних одиницях мови-реципієнта; потребою уточнити, деталізувати поняття та немовні (зовнішні, екстралінгвістичні). Це розвиток економічних та культурних зв'язків між іноземними країнами та Україною; вплив стереотипного сприйняття інших країн, їхнього стилю життя пересічними громадянами; вживання слів

іншомовного походження мовцем для демонстрації освіченості або неординарності і сприйняття реципієнтами чужого слова як більш ученого, престижного, такого, що краще звучить; слово іншомовного походження стає престижнішим за українське, експресія його новизни притягує, воно підкреслює високий рівень поінформованості мовця; престиж романо-германських мов, збільшення числа українців, які знають їх; вживання іншомовного слова з метою «усучаснити» текст. О.Дьолог [5, с. 137] відзначає три послідовні етапи запозичення слова на шляху до його повного лексичного засвоєння в мові-одержувачі: 1) інновація (первинне введення в мову-реципієнт); 2) віртуалізм (слово набуває поширення серед відносної меншості носіїв мови-реципієнта); 3) неологізм (словом користується відносна більшість мовців-реципієнтів). Запозичення слів іншомовного походження українською мовою є складним і багатогранним процесом, який відбувається в результаті контактів української та іншими мовними системами. Запозичення слів іншомовного походження включає не однократне застосування їх на рівні мовлення, входження їх у лексико-семантичну систему української мови та подальше засвоєння згідно із законами мови-реципієнта.

На сьогоднішній день у лексичному складі української мови функціонує чимало слів іншомовного походження. Переважно це слова, що стосуються: – техніки та технологічних процесів: *ноутбук, комп'ютер, рефрижератор, ноухау, саундтрек, сайт (англ.), ролик (нім), ангар (фр.)* [6]; *автостоп, слайд, сканер, сайт, акваланг, комп'ютер (англ.), шланг, шприц, мундштук (нім.), бінокль, маркер, контроль, куліса, (фр.)* [3]; *сканер, хай-тек, ксерокопія, сайт (англ.)* [4]. Технічна термінологія, як бачимо, зазнає сьогодні значного романо-германського впливу. Крім того, основним джерелом формування нової комп'ютерної терміносистеми української мови є іншомовні слова. Мабуть, що лексика на позначення саме цієї сфери діяльності людини перебуває під найсильнішим англійським впливом. Причиною цього є не тільки інтенсивність контакту з англійською, що можна бачити також на прикладі поповнення інших терміносистем, але й особливості самої цієї терміносистеми. Комп'ютерна

термінологія є новою в усіх мовах світу, вона формується на базі англійської загальноновживаної лексики, і тому в багатьох випадках виникає проблема пошуку точного аналога в іншій мові, що здебільшого є нездійсненним з огляду на відмінності у семному складі відповідників двох мов; – мореплавства та військової справи: *лайнер* (англ.), *бундесвер* (нім), *дезертир*, *піке*, *тир* (фр.) [6]; *штандарт* (нім) [4]; – транспорту: *рефрижератор*, *автостоп*, (англ.), *автобан*, *траса* (нім), *купе* (фр.) [6]; *вокзал* (англ.) [3]; *таксі* (фр.) [4]; – адміністративних справ: *фермер*, *скаут* (англ.), *штандарт*, *кельнер* (нім.) [6]; *вокзал* (англ.) [3]; – політики, економіки та торгівлі: *гангстер*, *бізнес-ланч*, *аутсайдери*, *дилер*, *брокер*, *офіс*, *бізнесмен*, *бізнес*, *рейтинг* (англ.), *банк* (нім.), *компанія*, *секретар*, *шеф*, *партнер* (фр.) [6]; *бухгалтер* (нім.), *комерсант*, *купюра*, *куліса* (фр.) [3]; *менеджер*, *маркетинг* (англ.), *купюра*, *компаньйон* (фр.) [4]. Численними є запозичення економічної сфери, причину чого слід вбачати в поступовому переході економіки до західних стандартів, що має наслідком використання слів іншомовного походження на позначення денотатів, відсутніх у старій економічній системі. Значною є також кількість запозичень соціальної сфери, що пов'язане із запровадженням нових стосунків та, відповідно, появою нових, відсутніх раніше, явищ у цій сфері; – спорту: *волейбол*, *матч*, *спортсмен*, *тайм*, *жокей*, *аутсайдери*, *боулінг*, *футбол*, *бейсбол* (англ.), *турнір* (нім.) [6]; *бадмінтон*, *баскетбол*, *матч* (англ.), *пірует* (фр.) [3]. В галузі спортивної термінології можна виділити назви нових видів спорту та похідні від них назви спортсменів, етапів змагань, що, власне, вже мало місце у минулому; – одягу та тканин: *піджак* (англ.), *ательє*, *макет* (фр.) [6]; *піжама*, *светр*, *піджак*, *джинси*, *кросівки*, *футболка*, *шорти* (англ.), *бюстгальтер* (нім.), *куліса*, *комбінезон* (фр.) [3]; *піджак* (англ.) [4]; – їжі та напоїв: *чізбургер*, *бізнес-ланч* (англ.) [6]; *кекс* (англ.), *коньяк*, *круасан*, *компот* (фр.) [3]. Романо-германські мови сьогодні активно поповнюють не тільки окремі терміносистеми, але і загальноновживану лексику української мови. Зокрема, останнім часом до неї увійшли позначення деяких продуктів харчування, страв; – побуту: *ланч*, *супермаркет* (англ.), *готель*, *валіза*, *афіша*, *макет*, *буклет*, *ательє*, *таксі* (фр.)

[6]; *раритет* (нім.), *афіша, апартаменти, пакет, туалет, торшер, саквояж* (фр.) [3]; *портмоне* (фр.) [4]; – природи (світ тварин та рослин; породи собак): *ландшафт* (нім.) [6]; *сквер, спаніель* (англ.), *алея, еліта* (фр.) [3]; – культури та мистецтва: *фільм, клуб, джаз, шоу-бізнес, саундтрек, панк, вестерн, продюсер* (англ.), *манера* (фр.) [6]; *сленг, фольклор, рок-н-рол* (англ.), *пієтет* (нім.), *вітраж, пірует, жест, вернісаж, арго, журнал, сюжет, п'єса, кларнет, мадригал, трюк, манера, па* (фр.) [3]; *хай-тек* (англ.) [4]. Музична термінологія української мови, як відомо, позначена значним впливом італійської та англійської мов. Якщо говорити про сучасний етап розвитку музики, то він визначений домінуванням англо-американської традиції, особливо у молодіжній субкультурі, внаслідок чого англійська мова перетворилася на одну з найважливіших джерел формування музичної термінології. Насамперед, запозичено назви нових напрямів у музичній творчості. Англійське походження мають також назви професій цієї сфери. Запозичення культурної сфери не обмежено лише музичною термінологією. Новотвори зустрічаємо також серед термінології образотворчого мистецтва, літератури та кінематографу; – науки: *ноу-хау* (англ.) [6]; *тест, інтерв'ю* (англ.), *гросбух, конференц-зал, факультатив, факультет* (нім.), *коледж, журнал* (фр.) [3]; – предметів гігієни: *парфуми* (фр.) [3]; *памперс* (англ.) [4]; – медицини: *шприц* (нім.), *транс* (фр.) [3]; – індустрії розваг: *вікенд, шоу-бізнес, жокей, клуб, бар* (англ.) [6]; *вернісаж* (фр.) [3]; – назв осіб: *тінейджер* (англ.), *трансвестит* (фр.) [6]; *диск-жокей* (англ.), *альфонс, терорист* (фр.) [3]; *адюльтер* (фр.) [4]; – захоплень: *хобі* (англ.) [3]; – приладів та споруд: *котедж* (англ.), *стелаж* (нім.), *шапіто, мансарда, маркер, блокнот, фурнітура* (фр.) [3]; *тераса* (фр.) [4]; – назв професій: *фермер* (англ.), *кельнер* (нім.) [6]; *диск-жокей* (англ.), *юрист* (нім.) [3]; – матерії: *плакат* (нім.), *біжутерія, паркет* (фр.) [3]; – внутрішнього та зовнішнього світу людини: *пієтет, бакенбарди* (нім.), *шарм* (фр.) [3]; – режимів та процесів: *тренінг* (англ.) [4].

Отже, серед запозичених слів у прозових творах С.Жадана «Біг Мак²», «Депеш Мод» та Любка Дереша «Трохи п'їтьми або на Краю світу» й «Культ»

найбільше – англiцизмiв (прямих чи опосередкованих) (91), на 2-му мiсцi – французькi (76), на 3 – нiмецькi запозичення (23).

Твори	Кiлькiсть англiйських запозичень	Кiлькiсть французьких запозичень	Кiлькiсть нiмецьких запозичень
<i>С.Жадан «Бiг Мак»</i>	51	20	10
<i>Л.Дереш «Культ»</i>	30	50	12
<i>Л.Дереш «Трохи пiтьми»</i>	10	6	1
<i>Разом</i>	91	76	23

Таким чином, слова iншомовного походження становлять динамiчний шар лексичного складу в українськiй мовi. Запозичення залишається одним iз продуктивних шляхiв збагачення лексики українськiй мови i потребує докладного вивчення рiзних аспектiв уходження, функцiонування i розвитку запозичених слiв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипенко Л.М. Iншомовнi лексичнi запозичення в українськiй мовi: етапи i ступенi адаптацiї (на матерiалi англiцизмiв у пресi кiнця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фiлол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.М.Архипенко. –Х., 2005. – 20с.
2. Босак Н.Ф. Причини появи запозичень-англiцизмiв в українських ЗМІ / Н.Ф.Босак, В.А.Печерська // Лексико-граматичнi iнновацiї в сучасних слов'янських мовах: Матерiали II Мiжнародної наук. конф. / Днiпропетровськ, 14-15 квітня 2005 р. // [упорядник Т.С.Пристайко]. – Днiпропетровськ: Пороги, 2005. – С. 43 – 45.
3. Дереш Л. Культ: [роман] / Любка Дереш. – Львiв: Кальварiя, 2006. – 208с.
4. Дереш Л. Трохи пiтьми, або на Краю свiту / Любка Дереш. – Х.: Книжковий клуб «Клуб сiмейного дозвiлля», 2007. – 288с.
5. Дьолог О.С. Новiтнi англiцизми та їхня асимiляцiя в сучаснiй українськiй мовi / О.С.Дьолог // Лексико-граматичнi iнновацiї в сучасних слов'янських мовах: Матерiали II Мiжнародної наук. конф. / Днiпропетровськ, 14-15 квітня

- 2005 р. // [упорядник Т.С.Пристайко]. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – С. 136 – 139.
6. Жадан С. Біг Мак² / Сергій Жадан. – К.: Критика, 2006. – 231с.
7. Жадан С. Деш Мод / Сергій Жадан. – Х.: Фоліо, 2006. – 229с.
8. Зимовець Г.В. Зміни в лексичному складі української мови на сучасному етапі / Г.В.Зимовець // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: Матеріали II Міжнародної наук. конф. / Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2005 р. // [упорядник Т.С.Пристайко]. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – С. 157 – 160.
9. Скорейко-Свірська І. Причини та сутність явища запозичення слів англійського походження в сучасній українській мові / Ірина Скорейко-Свірська // Мовознавство. – 2007. – №2. – С. 72 – 75.
10. Словник іноземних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л.О.Пустовіт та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018с.
11. Сучасний словник іноземних слів / [уклад. Л.І.Нечволод]. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 768с.
12. Форманова С.В. Англійські запозичення в лексико-граматичній системі мови як інноваційний процес / С.В.Форманова, Т.С.Форманова // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: Матеріали II Міжнародної наук. конф. / Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2005 р. // [упорядник Т.С.Пристайко]. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – С. 433 – 436.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано причини та шляхи проникнення слів іноземного походження у мову творів сучасної постмодерністської прози, визначено тематичні групи запозичень відповідно до діапазону їх уживання; подано найуживаніші лексичні запозичення, що функціонують у творах Сергія Жадана «Біг Мак²», «Деш Мод» та Любка Дереша «Культ», «Трохи п'їтьми або на Краю світу» та статистичні дані щодо їх ужитку.

Ключові слова: запозичення, адаптація, процес, функціонування, активізація, тематика, причина, постмодернізм.

Гудыма Н.В.

Квантитативный аспект функционирования заимствований как один из способов пополнения лексики украинского языка
(на материале произведений украинских постмодернистов)

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы причины и способы проникновения слов иностранного происхождения в язык произведений современной постмодернистской прозы, тематические группы заимствований соответственно диапазону употребления; поданы наиболее широко употребляемые лексические заимствования, которые функционируют в произведениях Сергея Жадана «Биг Мак²», «Депеш Мод» и Любка Дереша «Культ», «Трохи п'їтьми або на Краю світу» и статистика их употребления.

Ключевые слова: заимствование, адаптация, процесс, функционирование, активизация, тематика, причина, постмодернизм.

Gudyma N.V.

The quantitative aspect of functioning of borrowings as one of the ways of reinforcement of the vocabulary of the ukrainian language
(on the basis of ukrainian postmodernists' works)

SUMMARY

The author of the article analyses the reasons and the ways of penetrating the words of foreign origin into the language stock of works of modern post-modernistie prose, defines the thematic groups of the borrowings according to the range of their usage; depicts the most wide-spread lexical borrowings, functioning in Serhiy Shadan's works "Big mact", "Depeche mode" and Liubko Deresh's "Cult" and statystyc bacts concerning their usage.

Key words: borrowing, adaptation, process, bunctioning, activisation, theme, reason, post-modernism.

Рецензія

на статтю Н.В.Гудими

«Квантитативний аспект функціонування запозичень як один із способів поповнення лексичного складу української мови (на матеріалі творів українських постмодерністів)»

Стаття Н.В.Гудими присвячена актуальним питанням дослідження шляхів проникнення запозичених слів у сучасну українську літературну мову, а саме до її художнього стилю (українського постмодернізму).

Авторку зацікавила проза С.Жадана та Любка Дереша, яскравих представників сучасної молодіжної української літератури, у мові прози яких простежено дослідницею ті процеси, які властиві і для українського мовного простору на сучасному етапі.

Н.В.Гудима виділила окремі групи запозичених слів на означення соціальних, психологічних та наукових понять, визначила основні причини входження іншомовних слів у мову сучасної української прози, виокремила тематичні групи запозичень відповідно до діапазону їх уживання; простежила шляхи запозичення іншомовних слів та визначила найчастотніші з них.

Акцентувала увагу дослідниця на романо-германських запозиченнях, які характерні для сучасної доби – доби об'єднання Європи.

Вважаю, що статтю Н.В.Гудими можна рекомендувати до друку.

Науковий керівник:
канд.філол.наук, професор

Л.М.Марчук